

13. Черняева Д. В. Трудове право Нової Зеландії/Д. В. Черняева // Труд за рубежом. – 2007. – № 2. – С. 110–123.

14. Положення про Державну інспекцію України з питань праці. Затверджено Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 386/2011 // Офіційний вісник України від 26.04.2011–2011 р., № 29, стор. 46, стаття 1224, код акту 56003/2011.

Ярошенко О. М.,

докт. юрид. наук, проф., проф. кафедри трудового права Національного університету «Юридична академія України імені

Ярослава Мудрого»

(м. Харків, Україна)

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В ТРУДО-ПРАВОВОМУ ПРОСТОРИ

Основною засадою соціальної держави, навколо якої вибудовується вся система соціальних і економічних прав, є положення, сформульоване в ч. 1 ст. 25 Загальної декларації прав людини 1948 р.: «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини». Вказаний принцип розвинутий у ч. 1 ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., за якою держави, які беруть участь у цьому Пакті, не тільки визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя, а й зобов'язуються вжити належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, ґрунтованого на вільній згоді.

До числа соціально-економічних права відносяться право на працю, право на справедливую заробітну плату і рівну винагороду за працю рівної цінності, право на умови праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни; право на відпочинок, розумне обмеження робочого часу й оплачувані періодичну відпустку; право на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування;

право на охорону сім'ї, материнства і дитинства; право на освіту та ін. Навіть такі прості переліки показують, що реалізація соціально-економічних прав загалом і трудових прав зокрема є неможливою без активної участі держави.

Погодимось із С. О. Верлановим, який робить висновок, що соціально-економічні права відзначаються наступними особливостями порівняно з іншими видами прав людини:

- є універсальними та невідчужуваними від людини;
- поширюються на певну сферу життєдіяльності людини – соціально-економічну;
- становлять собою можливості здобувати засоби для існування, беручи безпосередню участь у виробництві чи в організації виробництва матеріальних та інших благ, або отримуючи такі засоби зі соціальних джерел через соціальне аліментування;
- для забезпечення реальності таких прав необхідні позитивні зусилля держави зі створення умов для їх реалізації людиною, пов'язані зі значними витратами, в межах економічних можливостей країни;
- обов'язок держави їх забезпечувати зазвичай не має тієї міри формальної визначеності, яка властива її обов'язку забезпечувати права громадянські (особистісні) і політичні. Це знаходить прояв у використанні при закріпленні соціально-економічних прав здебільшого «нежорстких», рекомендаційних, оцінювальних формулювань (наприклад, «гідний рівень життя», «справедливі та сприятливі умови праці», «задовільне існування»);
- здійсненність таких прав є визначальною рисою соціальної держави [1, с. 41].

У ході кардинальних реформ, які проводяться в Україні на протязі останніх десятиліть, соціально-трудова сфера постраждала і зазнала негативних деформацій у значно більшій мірі порівняно з іншими галузями суспільного життя. Про це, зокрема, свідчать різке падіння рівня життя населення, ріст безробіття, втрата мотиваційного потенціалу заробітної плати, зниження продуктивності праці та ін.

Системою конкретних заходів, направлених на життєзабезпечення населення, утворює соціальна політика держави. Як справедливо відмічає Б. В. Ракитський, остання включає в себе: а) оцінку проблемної ситуації в соціальній сфері; б) генеральні та етапні цілі соціальної політики; в) виявлення основних сприятливих і несприятливих тенденцій і їх причин;

г) фіксацію граничних соціальних рубежів і параметрів соціального положення, масове поширення яких свідчить про загрозу національній безпеці; д) стратегію соціальної політики; е) обґрунтування пріоритетів соціальної політики; є) розуміння класового співвідношення в найближчій перспективі з проблем соціального становища і його динаміку; ж) розуміння ролі держави у проведенні соціальної політики і забезпеченні соціальної стійкості [2, с. 6]. Соціальна політика здійснюється в таких основних сферах соціальних відносин: ринок праці, зайнятість і безробіття; оплата й охорона праці; регулювання доходів і споживання товарів масового попиту; пенсійне забезпечення; надання адресної соціальної допомоги; соціальне страхування; соціальне обслуговування; освіта, професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації; наука; охорона здоров'я; культура; фізична культура, спорт і туризм; демографія, сім'я, материнство, батьківство, дитинство, молодь; екологічна безпека, захист від природних і техногенних аварій і катастроф; захист соціально-економічних прав усіх категорій громадян.

Існують два основних підходи до ролі держави в соціальній політиці.

Прихильники першого бачать у державі організатора соціальної політики, що задає порядок і регламенти взаємовідносин соціальних груп і визначає місце кожної із груп в суспільстві. Соціальна політика при цьому втрачає властивості процесу взаємодії соціальних груп як її суб'єктів, вона все більше перетворюється в сукупність державних заходів по зміні умов життя і параметрів соціального становища конкретних соціальних груп.

Другий підхід виходить із того, що роль держави у соціальній політиці полягає у наступному: а) державність забезпечує включеність людини в суспільство. Завдяки соціалізованості виникає загальнонаціональне розуміння нормальних умов життя в суспільстві; б) держава забезпечує найкращі із можливих у класовому суспільстві умови для розгортання соціальної активності своїх громадян. При такій державності ніхто із людей не тільки не виключений із суспільства, а й також не допускається дискримінація якої-небудь частини населення; в) держава не відбирає у громадян і соціальних груп їх суспільної суб'єктності, а тому не культивує патерналістські форми державної соціальної політики. При цьому, держава не ставить для жодної із соціальних груп перепон для покращення її соціального положення. Єдиним обме-

женням є законність методів такого покращення; г) держава утворює простір для суспільних можливостей, захищених від свавілля приватної сили, від руйнівного впливу ситуативної переваги сил на взаємовідносини соціальних груп із протилежними інтересами.

Виходячи із вищевказаного, вважаємо, що основними пріоритетами соціальної політики України у сфері праці повинні стати: вдосконалення трудового законодавства (зокрема, забезпечити розробку і прийняття Трудового кодексу); удосконалення системи моніторингу та прогнозування ситуації на ринку праці; збалансованість професійної освіти і попиту на робочу силу; стимулювання економічної активності населення; широка інформаційно-роз'яснювальна робота серед населення щодо трудових прав та способів їх захисту, переваг легальної зайнятості; створення гарантійного Фонду для забезпечення захисту грошових вимог працівників у разі банкрутства роботодавця; розвиток кадрового потенціалу; підвищення якості робочих місць; розробка механізму реалізації міжнародних договорів про взаємне працевлаштування та соціальний захист трудящих-мігрантів, стороною яких є Україна; створення дієвих механізмів легалізації доходів громадян, які працюють за кордоном; підвищення ефективності нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства.

При цьому вдосконалення законодавства є ні чим іншим як реалізацією соціальної функції держави, забезпечення права кожної людини на гідне життя. Подальша розробка нормативної бази соціального розвитку має здійснюватися на основі принципів:

- соціальної справедливості, і перш за все рівності соціальних прав всіх громадян;

- індивідуальної соціальної відповідальності – обов'язку громадян вчиняти максимум зусиль для самозабезпечення і самодопомоги;

- соціальної солідарності – формування такої системи відносин, при якій все суспільство зустрічає соціальні труднощі як єдина, злагоджена система;

- соціального партнерства, дотримання усіма сторонами досягнутих домовленостей;

- соціальної компенсації – створення громадянам системи компенсації обмежень, обумовлених їх соціальним статусом;

- соціальних гарантій, що передбачають надання громадянам гарантованого мінімуму соціальних послуг;

- субсидіарної підтримки громадських ініціатив у вирішенні проблем соціального розвитку.

Хоча необхідність соціальної орієнтованості будь-якої держави визнається міжнародним співтовариством, далеко не всі країни можуть в сучасних умовах реально захистити всі соціально-економічні права без винятку. Основна причина – стан економіки держави. Соціальна функція може здійснюватися у повному обсязі тільки за умов високого рівня економічного розвитку, що дозволяє розумно перерозподілити кошти і ресурси, зберігаючи при цьому свободу ринкових відносин. і тут виникає така важлива проблема, як визначити межі втручання держави в економіку, щоб вони не стали завадою її розвитку, з однієї сторони, і забезпечили належний рівень соціального захисту громадян – з другої.

Ефективна взаємодія між державою і бізнесом для вирішення суспільно-значимих задач у соціально-трудої сфері на взаємовигідних умовах можлива на рівні державно-приватного партнерства – співробітництва між державою Україна, АРК, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями, що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому Законом України «Про державно-приватне партнерство» та іншими законодавчими актами. Принципово важливо, що аналіз ефективності здійснення державно-приватного партнерства та виявлення можливих ризиків, пов'язаних з його реалізацією, проводяться у першу чергу шляхом детального обґрунтування соціально-економічних та екологічних наслідків здійснення державно-приватного партнерства. Таке обґрунтування в частині соціально-економічних наслідків проводиться за результатами аналізу: а) економічних та фінансових показників реалізації партнерства, у тому числі порівняння показників його реалізації із застосуванням державно-приватного партнерства з показниками здійснення такої діяльності за інших умов, ніж у рамках державно-приватного партнерства; б) соціальних наслідків реалізації партнерства, включаючи поліпшення якості послуг та рівень забезпечення попиту товарами, роботами і послугами; в) ризиків, пов'язаних з реалізацією партнерства, з урахуванням різних засобів їх розподілу між державним та приватним партнерами і впливу відповідного розподілу ризиків на фінансові зобов'язання державного партнера. До критеріїв соціального характеру для проведення оцінки конкурсних пропозицій належать: використання під час здійснення державно-приватного партнер-

ства працівників – громадян України; рівень заробітної плати та соціального забезпечення найманих працівників; вплив на рівень соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці, регіону.

Участь держави в регулюванні трудових і пов'язаних із ними відносин на рівноправній і відповідальній основі разом із іншими суб'єктами цих відносин веде до обмеження стихії ринку і одночасно не дозволяє розвиватися адміністративно-командним методам управління.

У цій ситуації своєчасною виглядає пропозиція законодавчо визнати стороною генеральною угоди державу в особі Кабінету Міністрів України. Його повноваження як представника держави при розробці й укладенні генеральної угоди мають визначатись у Законі України «Про Кабінет Міністрів України». Для посилення відповідальності за виконання взятих Урядом на себе за генеральною угодою зобов'язань щодо реалізації соціально-економічної політики й трудових відносин Закон України «Про Кабінет Міністрів України» слід доповнити статтею, яка унормувала б питання відставки Уряду внаслідок прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри у випадку невиконання умов Генеральної угоди.

Для соціальної держави характерним є постійний діалог людини з державою у сфері політики, економіки, культури. Основою матеріального забезпечення якого є інноваційний розвиток інформаційних технологій, що виниклі в результаті науково-технічного прогресу і є засобами подальшого розвитку останнього. Інноваційний розвиток збагачує свідомість населення, його соціальні та політичні інтереси й вимоги, що сприяє зміні функціонування інститутів держави в різноманітних сферах.

Втім не варто ідеалізувати соціальну державу. Слід, приміром, врахувати те, що реалізація відповідної ідеї пов'язана з певними негативними моментами, зокрема: можливістю заміни кардинальних рішень щодо певних соціальних проблем тимчасовими заходами; намаганням держави тільки пом'якшити соціальні наслідки власних невдалих або непопулярних реформ; надто великі державні витрати на соціальну сферу можуть призвести до кризових явищ в економіці; завжди залишається можливість надмірних соціальних претензій населення, що може послаблювати реалізацію принципу власної відповідальності громадян; держава, що проголосила себе соціальною, набуває нових витончених

форм контролю над суспільством, посилює роль державної влади в житті людей; спостерігається економічна залежність людини від держави, яка паралізує і дезорганізує соціальний процес.

Література:

1. Верланов С.О. Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику України (загально-теоретичне дослідження). – Редкол.: П.М. Рабінович (гол. ред.) та ін. – Серія І: Дослідження та реферати. – Вип. 19. – Лівів: Край, 2009. – 196 с.
2. Ракитский Б.В. Концепция социальной политики для современной России. – М.: Ин-т перспектив и проблем страны, 2000. – 397 с.

Боиштяну Э.А.,

доктор права, доцент и заведующий кафедрой частного права
Бельцкого Государственного Университета
имени Алеку Руссо
(г. Бэлць, Республика Молдова)

О НЕКОТОРЫХ ПРАВОВЫХ АСПЕКТАХ ОРГАНИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРЕ ТРУДА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Происходящие в Республике Молдова политические и социально-экономические преобразования, переход к развитой рыночной экономике могут быть успешными только в условиях социального мира, при согласовании позиций социальных партнеров, представляющих интересы работников, нанимателей и государства.

Для обеспечения согласования позиций и учета во многом несовпадающих интересов социальных партнеров мировая практика выработала *систему социального партнерства (диалога)*. Эта система позволяет разрешать конфликты, возникающие между социальными партнерами, мирными средствами.

В настоящее время, правовой институт социального партнерства в сфере труда регулируется *Трудовым Кодексом Республики Молдова* (далее – *ТК РМ*)¹. В связи с этим, следует подчеркнуть, что, по мнению молдавского законодателя, под *социальным партнерством* следует понимать систему взаимоотношений между работниками (представителями работников), работодателями

¹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, № 159–162 от 29.07.2003.